

Loodus ja linnaeestlase kodu

Anu Kannike

Käesolev artikkel on osa aastail 1995–1999 Eesti Teadusfondi poolt rahastatud ajaloolis-etnoloogilise uurimisprojekti “Kodu kui kultuuritegur 20. sajandi Eestis” raames valminud kokkuvõtvas käsitlusest. Projekti üldeesmärgiks oli valgustada analüütilise võtmemõiste *kodu* kaudu tänapäeva eestlase argikultuuri keskseid kategooriaid.

Suur osa senistest Eesti 20. sajandi igapäevakultuuri alastest uurimustest on kas olukirjelduslikud või läbinisti ideeajaloole keskendunud. Sel taustal käsitles “Kodu”-projekt peamise probleemina seda, kuidas maailmavaatelised ideed leiavad rakenduse igapäevarutiinis. Keskenduti sellele, kuidas need ideed väljenduvad kodu kui füüsilise ja sümboolse struktuuri loomises ning inimeste ettekujutustes ilusast, õigest ja korralikust eesti kodust. Neid küsimusi vaadeldi niisuguste kõige üldisemate kultuurikategooriate kaudu nagu avalik – privaatne, kord – kaos, puhtus – mustus jne.

Järgnevas keskendutakse ühele aspektile eelnimetatud laiast probleemideringist – kuidas peegeldab tänapäeva eestlase, eeskätt linlase, kodu – nii reaalne kui ka ideaalkodu – tema suhet loodusesse. Selle probleemi mõistmiseks on ühtaegu oluline kindlaks

teha, kus on meie praeguse loodusesse suhtumise juured.

Omaenda kaasaegset kultuuri uuriva antropoloogi jaoks on sageli probleemiks vähene analüütiline distants uurimisobjektist. Kõik tundub liiga enesestmõistetav ja selleks, et saaks üldse midagi analüüsida, tuleb argielu detrivialiseerida. Siin annab ajalooline perspektiiv ühe võimaluse moodsa argikultuuri põhihoovust “lahti harutada”.

Eestlane armastab rõhutada, et oleme maarahvas, et meie juured on mullas, et meie mõtteviis ja ellusuhtumine on põhiliselt talupoeglik. Sotsioloogiliste küsitluste andmeil on tänapäevalgi märkimisväärset hulgal – 54% tallinlastest ja 69% teiste linnade elanikest – oma suvila või maamaja juurde kuuluv aiamaa.¹ Oma maalappi ei hari eestlane ainult puhtmajanduslikel kaalutlustel. Linnainimesed leiavad ka, et selle abil saab väljenduse nende looduslähedane elu- ja mõttelaad. Ehkki 2/3 Eesti elanikest elab linnades, pidas 1994. a. vaid 40% end linnainimeseks.²

Stereotüüpne kujutlus eestlasest seostab tema loodusearmastust sageli individualismi ja “loomuliku” maaharimiskalduvusega. Need on, vähemalt osalt, ka põhjused, mis sunnivad nii paljusid eestlasi eelistama eluasemena oma aiaga ümbritsetud eramut.

“Eestlane armastab eramut. See on talle inimliku elu ideaal, see sobib tema endasetõmbunud elulaadi, järelemõtliku vaimu

¹ Ü. Suur. Majanduslik toimetulek. – Murrangulised 80-ndad ja 90-ndad Eestis: töö, kodu ja vaba aeg. Toim. A. Narusk. Tallinn, 1994, lk. 46–53.

² Samas, lk. 49.

ning karmi kliimaga. Eramu on eestlasele arhetüüpne, temas on kõigepealt midagi ürgsest kojast... Ajas edasi minnes on eramu talu modifitseerunud linnalik vorm. Eramut ümbritseb ikkagi oma maa, olgu see krunt kui tilluke tahes... Nagu talumees, võib ka eramu omanik jälgida aastaegade vaheldumist, teha sesooneid “põllutöid” oma väikeses aias... Eestlase maailmapilt on täiuslik, kui tal on lapike maad aias ja teine surnuaial, siis on tema olemisel algus ja lõpp. Omades oma maad, omab ta hinges oma isamaad.”³

Eestlase looduslembust on, kõrvuti selliste talle omistatavate voorustega nagu töökus, tagasihoidlikkus ja kasinus, harjutud pidama talupoeglikeks väärtusteks. Loodusearmastust nähakse tänapäeva kultuuris kui üht traditsioonilist elementi, talupoegliku substantsi edasikestmist moderniseerumise kiuste. Samas pole põhjust arvata, et loodusesse suhtumine ja looduse kogemine oleks läbi aastakümnete püsinud muutumatuna. Seesugune praktika ei tähenda veel mõtteviisi ja maailmapildi sarnasust. Niisiis kerkibki üles küsimus, kuidas on kultuuri muutudes muutunud inimese–looduse suhe, missuguselt taustalt kasvavad välja moodsa linlase vastavad hoiakud ja mida võimaldavad nad järeltada tänapäeva eesti argikultuuri kohta üldisemalt.

Talupoja suhe loodusega oli vahetu ja pragmaatiline, otseselt seotud igapäevase elatise hankimisega. Teadmisi loodusest omandati praktilise kogemuse kaudu ja vastavalt elatusallika liigile olid teadmised ka spetsiifilised. Rootsi etnoloog O. Löfgren rõhutab, et talupojajühiskonnas ei õpetatud inimesi süstemaatiliselt loodust tundma, see polnud osa formaalsest haridusest, vaid teadmised kujunesid iseõppimise ja -kogemise teel.⁴ Talupoja loodusetaju oluliseks mõjutajaks oli ka teadmine, et ta ei ole metsas või merel üksi – rahvaluule ja -usund ju lausa kubisevad looduses tegutsevatest üleloomulikest olenditest. Looduses käitumise reeglid peegeldasid üldisemaid arusaamu õigest ja valest, korrast ja korratusest. Talupoeg suhtles loodusega kui võrdse partneriga.

Industrialiseerumine tõi kaasa distantseerumise loodusest, aga ka arusaama, et inimene on looduse peremees, inimene vormib ja tarbib loodust. Seega muutus suhe loodusesse hierarhiliseks. Tekkisid uued looduse kasutamise ja kogemise viisid. Üha valdavamalt hakati loodust kogema vahendatult – kooliõpiku, meedia, kaartide ja piltide kaudu. Loodust hakati nägema kontrastina ärile ja tootmissfäärile – loodus vastandus sellele kui puhkuse ja romantika koht, see hakkas sümboliseerima autentset ja puutumatu maailma vastukaaluks linnaelu kunstlikule, tehnilikule ja kommertslikule miljööle. Võib öelda, et loodusest võõranduti ja samas loodi sellega uus suhe, loodus “kodustati” mitmes mõttes.⁵

Kodanlikus kultuuris on loodus varju paik, koht, kuhu tööruutini põgeneda. Puhkuse ajal maal kogeb inimene “puutumatus” looduses taas oma tõelist olemust, on tema ise. Tekkis uut tüüpi esteetika – loodus sai kohaks, kust koguda vaateid ja muljeid nagu piltpostkaarte. Sedasorti vaateid kollektioneeriti puhkusel ja matkadel ning need hakkasid kaunistama kodude seinu kunstiteostel. Niisiis sai kodanlikus kultuuris loodus tähtsaks kui maastik ehk nägemisulatuse järgi raamistatud pilt loodusest.

Kodanlik loodusekäsitlus on aga samas tihedalt seotud kodanliku kodukäsitlusega: kodu funktsioon oli üldjoontes sama, mis loodusel – pakkuda rahu, vaikust, harmooniat ja ilu vastukaaluks avaliku sfääri pingele ja ebastabiilsusele. Seega olid kodu ja loodus rakendatud üldjoontes samade väärtuste teenistusse. Ka kodanlase ideaalkodu võtmeomadusteks on eeskätt turvalisus ja rahu. Kumbki kujutab endast kompensatoorset sfääri, omamoodi argielule vastanduvat intiimsuse utopiat.

³ L. Lapin. Sajandilõpu elamu – funktsioon ja fiktsioon. – Kunst ja Kodu, nr. 58, lk. 2–6.

⁴ J. Frykman, O. Löfgren. Culture Builders. A Historical Anthropology of Middle-Class Life. Rutgers University Press. New Brunswick–London, 1990.

⁵ Samas, lk. 68.

Tänapäeva Eesti avaliku diskursuse tasandil on loodus ja looduslähedus oluline teema nii elamiskultuuri kui ka elustiili, nii arhitektuuri kui ka sisekujunduse vallas. Sama ilmnes ka ülalnimetatud uurimuse raames läbi viidud süvaintervjudest: looduslähedus oli üks ihaldusväärse kodu võtmeomadusi ning loodusega suhtlemine koduloomise oluline komponent. Aastail 1996–1999 Tartus toimunud välitööde andmete analüüsil sai peagi ilmsiks, et tihedalt emotsionaalne side loodusega on koduga seotud väärtuste hierarhias väga tähtsal kohal. See oli ootuspärane, sest ka sotsioloogiliste uurimuste andmeil on rohkem kui 90% eestlaste jaoks puhas loodus üks kõige olulisemaid väärtusi üldse, millega võrdselt peab eestlane “väga tähtsaks” või “tähtsaks” veel ainult kodu/perekonda, tervist ja lapsi. Neid valdkondi on traditsiooniliselt kõrgelt hinnatud, kuid viimastel aastatel on need veelgi olulisemaks muutunud.⁶

Järgnevas peatun põgusalt sellel, millist rolli mängib loodus kaasaegses Eesti meedias ning professionaalide – arhitektide, disainerite ja kunstispetsialistide – maalitud pildil ilusast, õigest ja korralikust eesti kodust.

1990. aastate algul väljendus koduideaal suuresti vastureaktsioonina nõukogude elule, millest püüti vabaneda – märksõnadeks said isiklik ja inimlik, harmooniline ning ökoloogiline. Sellisena oli ideaaliks sõjaeelne Eesti Vabariik, mis vastandus nõukogulikule anonüümsusele, standardsusele ja industriaalmaastike inetusele, samuti arutule priiskamisele. Tegelikult kujunes Eesti

intelligentsil niisugune kultuuriökoloogiline hoiak juba 1970. aastatel, väljendudes kohaliku traditsioonilise elukeskkonna – nii looduse kui ka arhitektuuripärandi – väärtustamis- ja säilitamistaotlustes.⁷ Nüüd hakkas haritlaste kõrval ka laiem üldsus nägema ääre- ja aedlinnamiljööse lähtekohta elukeskkonna kvaliteedi parandamiseks, sest siin usuti ka nõukogude ajal olevat säilinud eestlaslik elumudel ja rahvuslik vaimsus. Näiteks leiab Kodukandiselt Eesti Rahvuslik Elujõud esindaja:

“Aedlinn on eestlasele kõige arusaadavam ja mõistusepärasem linn. Siin, maad ja linna ühendaval tasakaalujoonel kujunenud elulaad on osutunud kord kaitsvaks katuseks, kord rahvuslikku alget kandvaks vundamendiks... Kodude rajamine aedlinnadesse sõja järel kätkes endas vastupanuliikumise sõnumit, sest oma kodu ehitamisega näidati teed teistele, kuidas säilitada riikluse hävimise järel iseseisvus koduõuel... vaimsus ja Eesti rahvuslik elujõud olid siin tugevad. Aedlinnadel on ka praegu suur strateegiline tähendus.”⁸

1990-ndate aastate teisel poolel hakati ülalnimetatud väärtusi rohkem seostama euroopalikkusega, ühtaegu aga ka vastandama läänelikule massikultuurile ja -maitsele. Eestisse on jõudnud keskkonnateadliku tarbimise ja nn. rohelise elulaadi alged, mis meie kontekstis on aga omandanud spetsiifilise kohaliku tähenduse.

Sellises koduideaalis sümboliseerib sageli just loodus ihaldatud vabadust, terviklikkust ja harmooniat. Leitakse, et looduslähedases kodus saab inimene olla tema ise, taasleida “kaotatud paradisi”. Loodus aitab ületada võõrandumistunnet. Seega on taas ausse tõstetud kodanlikku maailmavaadet iseloomustav nostalgilis-romantiline looduskäsitlus.

Arhitekt ja kunstiteoreetik L. Lapin kirjutab: “Me peaksime eelkõige toetuma sellistele arhitektuursetele kontseptsioonidele, millised taastaksid meie asumites harmoonilise keskkonna ja looksid positiivse ruumi-energiavälja... Arhitektuur peaks olema eelkõige ökonoomne, nii oma vormilt kui ka sisult.”⁹ Samas kutsub ta üles piira-

⁶ Vt. L. Hansson. Eluväärtused. – Murrangulised 80-ndad ja 90-ndad Eestis: töö, kodu ja vaba aeg. Toim A. Narusk. Tallinn, 1994, lk. 7–16.

⁷ A. Aarelaid. Eesti rahvakultuur ja eurointegreerimise hingus. – Rahvakultuur ingliska ja internetiga. Koost A. Aarelaid. Eesti Rahvakultuuri Arenduskeskus. TPÜ RASI. TPÜ Nüüdiskultuuri Uurimiskeskus. Tallinn, 1999, lk. 10–11.

⁸ A. Sild. Alustame aedlinnast. – Postimees 22.04.1998, lk. 2.

⁹ Leonhard Lapin. Elu XXI sajandil. – Rahvusvaheline näitus-konverents XXI sajandi kodu 1.–3.05.1995. Kataloog. Tallinn–Estonia, 1995, lk. 92.

ma tarbimist ja kasutama kohalikke, eriti looduslikku päritolu ehitusmaterjale.

Arhitekt ja tulevikukodu ideoloog Ü. Siinmaa väidab: “Eestlasele on elupaiga ideaaliks ikka olnud heal järjel maakodu. Vaid ligilähedaselt sama keskkonna loomine linnakodus võiks olla tunnistuseks sellest, et meil on õnnestunud astuda sammuke inimlikuma kodu suunas.”¹⁰

On siiski tähelepanuväärne, et kodukujundus-, aga ka seltskonnaajakirjades eksponeeritud “looduslähedased kaunid kodud” ei asu peaaegu kunagi maal ega isegi mitte väikelinnas, igapäevase maaelu ega tõelise puutumatu loodusega ei ole neil kuigivõrd kokkupuudet. Selle kodu elanik pole mingil juhul maaharija, vähemalt pole põld talle elatusallikaks. Need kodud asuvad tavaliselt äärelinnas või aedlinnas ja loodus omandab siin väärtuse seeläbi, et majast või korterist avaneb loodusele, soovitatavalt “viisakale” kultiveeritud maastikule või iluaiale, kaunis vaade. Selle kodu elanike suhe loodusesse on praktikas pigem turisti kui talupoja suhe. Niisuguse kodu omanik tarbib loodust nagu igasugust muud kaupa, “kodustab” tükikese sellest ja kujundab seda põhimõtteliselt samade printsiipide järgi kui oma kodu interjööri. Nii näiteks on avarad aknad ja klaasseinad “raamiks” ümber looduse, vormides selle pildiks. Niisiis joonistuvad 1990-ndate aastate avaliku diskursuse koduideaali looduskäsitluses päris selgepiirilisel väljal kodanliku maailmavaate kontuurid. Lähemal vaatlusel osutuvad nii mõnedki eelnimetatud talupoeglikeks peetud jooned meie kultuuris pigem kodanlikust ideoloogiast võrsunuks. Seega on tänapäeva Eesti argikultuuri n.-ö. põhihoovuse oluliseks koostisosaks talupoegliku kihistuse kõrval kodanliku maailmavaate poolt vormitud keskklassi elustiil.

Teist, argielu tasandit valgustavad konkreetses kodudes tehtud intervjuud ja ankeetküsitluste vastused. Informandid kuuluvad keskklassi suhteliselt stabiilsesse kihiti, kelle elujärg viimase viie aasta jooksul on küll mõnevõrra kõikunud, kuid mitte dramaatiliselt halvenenud või paranenud.

Aastatel 1996–1999 tehtud pikkades intervjuudes ja informantidele täitmiseks antud ankeetides puudutasime kodu ja looduse seost mitmest erinevast aspektist, püüdes kaardistada väärtusi, mida inimesed oma argielus kodu puhul oluliselt peavad.

Ankeetides paluti inimestel valida endale sobiv vastus vastandpaaridesse seatud kodu omadustest ning hinnata seda skaalal neutraalsest väga oluliseni. Vastused ei peegeldada informantide hinnangut oma tegelikule kodule, vaid soovi (“Ma tahaksin, et minu kodu oleks...”), ideaali, mille teostamine ei pruugigi reaalne olla. Kokku täideti Tartus 138 ankeeti. Valikus “looduslähedane” – “linlik” eelistas 98 vastanut (71%) looduslähedast kodu linlikule, 25 (18%) olid mõlema variandi suhtes neutraalsel seisukohal ja 15 (11%) eelistas linlikku kodu. 121 informanti, kes nõustusid avaldama ka oma täpsemad isikuandmed, võimaldavad oma vastuste järgi jälgida ka mõningaid kodu – looduse suhtes avalduvaid soolisi, vanuselisi, rahvuslikke ja vanuselisi iseärasusi. Siinkohal tuleb aga rõhutada, et intervjuude ja ankeetide peaeesmärgiks polnud sotsioloogilises mõttes esindusliku ülevaate koostamine. Informandid ei moodusta seega korrektset statistilist valimit, näiteks on eri vanusegruppide esindatus ebaproportsionaalne, kuid üldisemaid tendentse võimaldab olemasolev materjal siiski tuvastada.

Nii ankeetidest kui ka intervjuudest (kokku 186 süvaintervjuud) ilmnes kõige selgemalt tõsiasi, et looduslähedus on küsitletud linlaste jaoks kodu oluline ja soovitud omadus võrdselt kõigis sotsiaalsetes, rahvus- ja vanusegruppides. Vastanute hinnangud ei sõltunud kuigivõrd nende praegusest elukeskkonnast, sissetulekust ega eluaseme tüübist. Seda illustreerib näiteks Annelinnas ja Tähtveres elavate informantide hoiakute kõrvutamise: loodusläheduse kui ühe kodu omaduse hindamisel osutasid kahe miljööliselt erineva linnaosa elanike vaated äärmiselt sarnaseks.

¹⁰ Ü. Siinmaa. Sissejuhatus. – Murrangulised 80-ndad ja 90-ndad Eestis: töö, kodu ja vaba aeg. Toim. A. Narusk. Tallinn, 1992, lk. 2.

Naiste hulgas on looduslähedase kodu eelistajaid pisut rohkem kui meeste seas (vastavalt 70% ja 64%). Naistest pidas looduslähedust kodu puhul väga oluliseks 35%, meestest aga 21%. Samas on päris linliku kodu eelistajaid meeste seas naistest tunduvalt vähem (vastavalt 5% ja 16%). Meeste hulgas oli naistest tunduvalt rohkem ka neid, kes ei pidanud kodu selgesti väljendunud linlikku või looduslähedast olemust tähtsaks – valiku “neutraalne” tegi 30,8% meestest ja 15,9% naistest. Siinkohal tuleb aga nimetada, et meeste ettekujutus sellest, milline peaks olema nende kodu, on ka teiste parameetrite kirjeldamisel märksa üldisem ja ebamäärasem kui naistel. Neil on raskusi oma ideede või unelmate kirjeldamisel ning paljud neist ei pea sellesuunalist fantaseerimist üldse mõttekaks.

Haridustaseme erinevused looduse tähtsustamist oluliselt ei mõjuta – alg- ja põhiharidusega inimeste (enamasti pensionärid) seas oli looduslähedase kodu pooldajate osakaal vaid pisut suurem kui kesk- ja kõrgharidusega informantidel (vastavalt 72%, 66% ja 65%). Eestlaste ja mitte-eestlaste seas oli looduslähedast kodu linlikule eelistanute protsent võrdselt 68%. Neid, kes pidasid looduslähedust kodu väga oluliseks omaduseks, oli küll mitte-eestlaste seas oluliselt rohkem (47% ja 29%), kuid see vahe tundub olevat tingitud pigem sellest, et kui eestlased kasutavad vastusevariantide seas valikut tehes rohkem ebamääraseid ja vahepealseid vastusevariante (“suhteliselt oluline”, “suhteliselt ebaoluline”), siis muulased (meie informantide puhul valdavalt venelased) eelistavad kindlmaid ja kategoorilisemaid otsustusi (“väga oluline”, “pole üldse oluline”). Vanusegrupiti kõikus looduslähedase kodu pooldajate osakaal mõnevõrra rohkem. Kuni 25 aastastest noortest eelistavad looduslähedast kodu vaid pisut enam kui pooled (52%), täiesti linlikku eluaset soovis endale umbes viiendik (19%). Niisugust eelistuste jagunemist mõjutab kindlasti asjaolu, et noortele seostub linlik kodu linliku, s.t. aktiivse elulaadi ja rohkete vaba aja veetmise ning suhtlemisvõimalustega. Linlik elukeskkond tähendab noorte

hinnangul ka enamaid karjäärivõimalusi.

“Mulle meeldib meelelahutus, no absoluutselt kõik. Näiteks “Atlantis” – kui ma seal nädalas korra ei käi, siis on midagi vilutu. Siis kasiino. Siis mulle meeldib teatris käia, kinos käia. Tallinnas olen viimasel ajal käinud, meelelahutuse pärast. Seal on võimalusi ka rohkem. Seal on palju paremaid võimalused, et oma kodu teha, meeldivaks muuta – finantskülje pealt.” (Renno, 24, vahendusfirma töötaja)

Kui enamik noorimasse informantide gruppi kuulunuid olid veel vallalised, siis vanusegrupis 25–35 ehk valdavalt noorte väikeste lastega perekonnainimeste seas tõuseb loodusläheduse hindajate osakaal 79%-le, linlikku kodu eelistas vaid 2% küsitletutest. Looduslähedase elukeskkonna suurem väärtustamine seostub sellel grupil paljuski just laste vajadustega.

Pensionäride hulgas on looduslähedus samuti kindlalt üks ihaldusväärse kodu omadusi. Nii on looduslähedus peaaegu pooltele (47%) üle 65 aastastele informantidele kodu väga oluline omadus. Vanemaelastele seostub looduslähedus eelkõige elustiiliga, mida tähistab märksõna “rahu ja vaikus”, mõnevõrra ka aiatööde tegemise võimalusega. Samas tõuseb kõige vanemas vanusegrupis järsult ka linliku kodu eelistajate osa – neid on 70–80-ndates aastates vastanutest 27%. Päris vanadele inimestele on rohelusest olulisemad linnakorteri olmemugavused ja paremad endaga toimetuleku võimalused linlikus infrastruktuuris, aga samuti mängib oma rolli nende hirm turvalisuse puudumise ees üksikutes maa-kohtades.

Süvaintervjuude käigus vesteldi informantidega esmalt linnaosa ja lähiümbruse miljöö, samuti konkreetsete elutingimuste teemal. Vastajad rääkisid, mis on nende kodu (rajooniga) rahulolu või mitte-rahulolu põhjused ja töid esile hinnangu andmise kriteeriumid. Küsitletud tartlased, kes hindavad oma elurajooni positiivselt, teevad seda järgmistel põhjustel: kõige olulisemaks peeti:

1. "vaikust ja rahu", millele järgnes
2. rohelus, looduslähedus ja
3. head naabrid.

Oma korteri/maja hindamisel oli pingerida järgmine:

1. looduslähedus, oma aed;
2. vaikus ja rahu;
3. avarus, puumajade elanike jaoks ka tervislik elupaik ja ahiküte.

Omaette küsimuste grupp puudutas inimeste ettekujutust oma unistuste kodust. Vastused üllatasid oma ühetaolisusega – ikka ja jälle kirjeldati väikest või keskmist maja tingimata aia, sauna, kamina ja kõrvalruumidega kas aedlinnas või linna lähedal maal, looduskaunis kohas (veekogu ääres, metsa serval jne.), rahus ja vaikus. Kindlalt eelistatakse väikest kodu, sest see tundub inimestele hubasem, aga ka sellepärast, et seda on lihtsam hooldada ja majandada. Enamik informante oleks rahul 4–6-toalise maja või ridaelamukorteriga. Ka kinnisvarafirmade andmeil on enamiku nende klientide sooviks elada looduskaunis kohas paiknevas keskmise suurusega eramus:

"Eestlane jagunebki kaheks – kes tahab oma aknast merd näha, kes tahab Nõmmele mändide alla."¹¹

Ideaalkodu aed on informantide arvates eelkõige iluaed muru, lillede, ka viljapuude, aga mitte töömahuka juurviljaaiaga.

"Kodu võiks olla jõe kalda peal, madala katusega ja mitte väga suur. Suurte majade aeg on möödunud. Mulle meeldib Skandinaavia joon, lihtne, kus on palju puitu ja ruumi, just naturaalselt puitu ja palju valgust. Sisustus võiks olla lakoonilisem, maksimaalselt praktiline. Võiks olla palju muru ja natuke lilli." (Rain, 34, arst)

"Arvan, et üks inimese keskmine mõõt on selline saksamaalik kahekordne hoone – mitte rohkem kui kaks, kõige rohkem kolm korrust väikese aialapiga. Üks korrus võiks olla maa all, mingi keldritaoline moodustis. Võiks olla ka kasvuhooned ja garaažid." (Tõnu, 32, tehnik)

"Oma maja oleks kõige parem, aga siis sel juhul mitte linnas, vaid kuskil linna lähedal maal. Väike aed, lillepeenrad ja bas-

seinikene. Mitte loomi muidugi. Pigem väike, jah, et sa ei mata sinna ennast ära ja et sa ei pea tõesti rügama ja ainult sellele pühendumata." (naine, 40, restauraator)

"Linnaservas, kus oleks võimalik kahe sammu kaugusel jõuda kuskile loodusesse. Muidugi oma maja, puidust, küllaltki lihtne ja lakooniline, aga hästi soe seesmiselt. Värvidest kollane, pruun ja roheline." (Karin, 34, kodune)

Oma kodu (nii reaalse kui ka unelmatekodu) sisustamisel eelistasid informandid stiili ja vorme, mida võiks iseloomustada märksõnadega "eklektika", "traditsiooniline", "romantiline". Populaarsed on valge värv, valgusküllased ruumid, lihtsus, ent samas hubasus. Ülekaalukalt eelistatakse looduslähedasi toone ja materjale kunstlikele, armastatakse täispuitu, looduslikku kivi ning rohkeid taimi. Lemmikvärvide puhul mainivad informandid sageli nende pärinemist loodusest.

"Meelivärvid on sügislehtede pruunikad, beežikad, rohelised ja pastelsed." (Helju, 69, pensionär)

Siin ilmneb, et klassikaline kodanlase unistus kodust kui hubasest pesakesest, milles ühineb puutumatu varjupaiga ideaal unistusega igavesest suvest, on tänapäeva linnaeestlasele üsna hingelähedane.

On üldteada tõsiasi, et lõviosa eesti kodude seintel leiduvaist piltidest moodustavad looduspildid. Niisugused pildid domineerivad kõikidesse sotsiaalsesse klassidesse kuuluvate linlaste kodudes. Valdavalt on tegemist inimtühjade maastikega, mille loodus on rahulik, harva kujutatakse tormi vms., loodust liikumises. Intervjueerituile meeldibki just see, et pildid on rahulikud, sisendavad rahu, samuti hinnatakse ilusat vaadet, interjööri sobivaid toone või seda, et pilt kutsub esile mälestusi mõnest armsast paigast, meenutades näiteks lapsepõlve.

¹¹ A. Järva. Kommentaar. – Äripäev 02.07.1997.

Selline suhe loodusesse on iseloomulik tüüpilisele linlasele mitte ainult Eestis, vaid ka mujal. Näiteks Ameerika sotsioloog David Halle on uurinud kunstiteoseid New Yorgi kodude seintel, millest lõviosa moodustavad loodusvaated nagu Eesti kodudeski. Sellise domineeriva eelistuse põhjus on maailmavaatelist laadi: loodusesse suhtutakse kui puhkusepaika, looduse kaudu saab naasta puutumatusse idüllilisse minevikku, see on koht, mis pakub esteetilisi elamusi “nagu postkaardil”.¹²

Niisiis on loodusega suhtlemine tänapäeva eestlase koduideaali, sealhulgas ühe selle põhisamba – privaatsuse¹³ – tagamisel oluline komponent. Seda hoiakut jagatakse üldiselt, sõltumata sotsiaalsest kuuluvusest, haridusest või vanusest. Väga sarnast mentaliteeti on Põhjala riikide, eriti norralaste kodude näitel kirjeldanud M. Gullestad¹⁴ (vt. Gullestad 1999), seega võib selles valas eestlaste maailmavaadet kahtlemata põhjamaisele lähedaseks pidada.

(järgneb)

(Vt. lisaks: ETF uurimisprojekti “Kodu kui kultuuritegur 20. sajandi Eestis” arhiiv. Välitööde intervjuud ja ankeedid 1996–1999 Eesti Rahva Muuseumi arhiivis ja artikli autori valduses.)

Anu Kannike
(1967),

lõpetanud TÜ 1990, MA 1995 sealsamas, 1996. aastast TÜ filosoofiateaduskonna doktorant. Töötanud teadurina TÜ-s (1993–1996), ERM-is (1992–1997), Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudis (1998–2000). Uurimisvaldkonnad: kodu kui kultuuritegur tänapäeva Eestis, massikultuur, tarbimine ja sotsiaalne identiteet, materiaalne kultuur ja kaasaegne ühiskonnateooria, kaasaja dokumenteerimise meetodika.

¹² Vrd. D. Halle. *Inside Culture. Art and Class in the American Home*. The University of Chicago Press. Chicago, 1993.

¹³ Vt. pikemalt: A. Kannike. Elustiili dokumenteerimine. Kodu kui sümboolne keskkond. – Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XLII, 1999, lk. 51–69.

¹⁴ M. Gullestad. Kodukujundus kui rahvakultuur. – Skandinaavia kultuurianalüüs. *Studia ethnologica tartuensia* 3. Tartu Ülikooli etnoloogia õppetool. 1999, lk. 128–161.